

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Кафедра _____

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: **«Господарський процес»**

за темою: **«Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами»**

Студентки: Добрицької А.В.

курсу: 4

групи: ТУКВ-12-22-Б1П(4.6здс)

Спеціальність: Право

Керівник: к.іст.н., доцент кафедри Демешко Ю.О.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка: _____

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

м. Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ.....	5
1.1. Поняття та значення перегляду судових рішень у господарському процесі	5
1.2. Поняття та ознаки нововиявлених обставин	7
1.3. Співвідношення нововиявлених обставин з іншими підставами перегляду судових рішень.....	8
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	10
2.1. Суб'єкти права на перегляд судових рішень та строки подання заяви....	10
2.2. Вимоги до заяви про перегляд судового рішення та порядок її розгляду судом	12
2.3. Судова практика перегляду судових рішень та процесуальні наслідки ..	14
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ	16
3.1. Основні проблеми правозастосовної практики перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами	16
3.2. Проблеми тлумачення істотності нововиявлених обставин та дотримання принципу правової визначеності	18
3.3. Проблеми процесуального регулювання та судової практики.....	20
ВИСНОВОК.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення принципу справедливості судового розгляду та реалізації права на судовий захист у господарському процесі. Незважаючи на обов'язковість та остаточність судових рішень, законодавець передбачає можливість їх перегляду у виключних випадках, зокрема за нововиявленими обставинами. Такий інститут покликаний усунути судові помилки, що виникли не з вини суду чи сторін, а внаслідок об'єктивної неможливості врахування певних істотних обставин під час розгляду справи [1, с. 45].

В умовах реформування господарського судочинства та оновлення Господарського процесуального кодексу України питання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами набуває особливої значущості. Практика застосування відповідних норм свідчить про наявність проблем, пов'язаних із тлумаченням поняття нововиявлених обставин, визначенням їх істотності, а також співвідношенням цього інституту з принципом правової визначеності [3, с. 112; 7, с. 89].

Метою курсової роботи є комплексне дослідження правової природи, процесуального порядку та проблем застосування перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у господарському процесі України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати поняття та ознаки нововиявлених обставин у господарському процесі;
- дослідити правову природу інституту перегляду судових рішень;
- охарактеризувати процесуальний порядок подання та розгляду заяв про перегляд судових рішень;
- виявити проблемні аспекти правозастосовної практики;

- запропонувати напрями вдосконалення законодавчого регулювання зазначеного інституту.

Об'єктом дослідження є господарські процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку з переглядом судових рішень.

Предметом дослідження є норми господарського процесуального законодавства України, наукові підходи та судова практика щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

У процесі дослідження використано такі **методи**: формально-юридичний, системно-структурний, логіко-правовий, порівняльно-правовий, а також метод аналізу судової практики.

Джерельну базу дослідження становлять норми Господарського процесуального кодексу України, рішення Верховного Суду, праці вітчизняних науковців у галузі господарського процесуального права, а також навчальні та науково-практичні видання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

1.1. Поняття та значення перегляду судових рішень у господарському процесі

Перегляд судових рішень у господарському процесі України становить собою складний, багатоаспектний процесуальний інститут, який є ключовим елементом системи стримувань і противаг у правосудді. Його першочерговим завданням є забезпечення реальної, а не формальної законності, а також обґрунтованості судових актів. У широкому сенсі цей інститут виступає як процесуальна гарантія захисту прав учасників господарських відносин від судових помилок або об'єктивної неповноти інформації, яка була доступна суду під час первинного розгляду справи.

Хоча стабільність судового рішення є фундаментом правової системи, цей інститут виступає необхідним винятком із принципу *res judicata* (остаточності судового рішення). Такий виняток є виправданим лише тоді, коли виявляються факти, що докорінно змінюють картину правового спору. У науковій літературі цей вид провадження розглядається як специфічна форма судового контролю, що дозволяє усунути недоліки, які неможливо було виявити через механізми апеляції чи касації. Це пов'язано з тим, що апеляція та касація зорієнтовані на виправлення помилок суду (*error in iudicando* або *error in procedendo*), тоді як перегляд за нововиявленими обставинами спрямований на подолання фактичної неповноти матеріалів справи, що виникла не з вини суду [6, с. 154].

Значення перегляду судових рішень полягає у створенні тонкого балансу між двома засадничими цінностями:

- принцип правової визначеності, який вимагає, щоб остаточне рішення суду не ставилося під сумнів без вагомих підстав.
- принцип соціальної справедливості, що диктує необхідність відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, якщо рішення базувалося на хибних або неповних даних.

Як неодноразово наголошував Верховний Суд у своїх правових позиціях, перегляд за нововиявленими обставинами має суворо виключний характер. Це означає, що він не може бути використаний як «прихована апеляція» – тобто спроба сторони домогтися повторного розгляду справи лише тому, що вона незадоволена результатом або хоче представити нові докази, які вона могла, але не спромоглася надати раніше через власну необачність [11, с. 203].

Функціонально цей інститут забезпечує:

- виправлення фактичних помилок, які були об'єктивно неминучими на момент винесення рішення.
- ефективність правосуддя, оскільки виконання рішення, що ґрунтується на неправдивих або неіснуючих фактах, дискредитує саму ідею судового захисту.
- стабільність господарського обороту, запобігаючи легалізації незаконних майнових прав чи обов'язків через судовий акт.

Таким чином, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами є автономним механізмом, що доповнює загальну систему оскарження, забезпечуючи право кожного на справедливий суд у ситуаціях, коли звичайні

процесуальні фільтри виявилися безсилими перед прихованими фактами дійсності.

1.2. Поняття та ознаки нововиявлених обставин

Законодавче визначення нововиявлених обставин, закріплене в Господарському процесуальному кодексі України, окреслює їх як фактичні дані, що мають вирішальне значення для справи, існували в реальності на момент її розгляду, але залишалися невідомими ні суду, ні заявнику. Це визначення є фундаментом для розмежування процесуальних недоліків і об'єктивних фактичних відкриттів [1, с. 213].

Для того, щоб певна обставина була визнана нововиявленою, вона повинна сукупно відповідати низці жорстких критеріїв, розроблених доктриною та апробованих судовою практикою.

Існування на момент ухвалення судового рішення: Це «історична» ознака. Обставина повинна реально існувати в матеріальному світі на момент провадження, але перебувати в «латентному» (прихованому) стані. Якщо факт виник після того, як суддя вийшов з нарадчої кімнати, він вважається новим фактом, що може стати підставою для нового позову, але не для перегляду старого рішення [8, с. 71].

Істотність (релевантність) для справи: Обставина вважається істотною лише тоді, коли її врахування судом мало б наслідком прийняття діаметрально протилежного рішення або суттєву зміну його резолютивної частини. Тобто, це не просто додаткова деталь, а «наріжний камінь», без якого правова конструкція рішення руйнується.

Об'єктивна невідомість заявникові: Ключовий аспект, що базується на презумпції добросовісності. Заявник має довести, що він не знав і не міг знати про існування цього факту, навіть проявивши максимальну обачність,

притаманну суб'єкту господарювання. Якщо інформація була у відкритому доступі або могла бути отримана через адвокатський запит під час первинного розгляду, вона не визнається нововиявленою.

Підтвердження належними та допустимими доказами: Нововиявлена обставина – це не припущення чи «нове бачення» справи. Вона має бути зафіксована у документах, висновках експертиз або вироках суду, що набрали законної сили (наприклад, у разі встановлення фальсифікації доказів).

Відсутність хоча б одного з цих елементів призводить до того, що суд залишає заяву без задоволення, оскільки інше трактування призвело б до порушення принципу остаточності судових актів.

1.3. Співвідношення нововиявлених обставин з іншими підставами перегляду судових рішень

Наукова дискусія щодо місця нововиявлених обставин у системі господарського права часто фокусується на їх відмежуванні від суміжних категорій. Неправильна ідентифікація підстави перегляду є поширеною помилкою, що призводить до процесуальних втрат [10, с. 88].

Відмінність від апеляції та касації

Головний вододіл проходить по лінії «судова помилка vs фактична невідомість». В апеляції та касації предметом розгляду є професійна діяльність суду: чи правильно він оцінив докази, чи вірно застосував норму права. У випадку з нововиявленими обставинами суд не допустив помилки – він прийняв законне рішення на основі того обсягу інформації, який йому надали сторони. Перегляд тут спрямований на корекцію інформаційного фундаменту, а не на оцінку кваліфікації судді.

Відмінність від виключних обставин

На відміну від виключних обставин (наприклад, визнання закону неконституційним або встановлення міжнародною установою порушення Україною зобов'язань), нововиявлені обставини:

- мають суто фактичний, а не правовий характер.
- стосуються конкретних деталей взаємовідносин сторін (договори, розрахунки, акти), а не зміни загальної правової позиції держави чи суду [14, с. 56].
- завжди передують рішенням, тоді як виключні обставини часто виникають значно пізніше.

Параметр порівняння	Нововиявлені обставини	Виключні обставини
Природа обставини	Фактична (документи, події)	Правова (рішення КСУ, ЄСПЛ)
Час виникнення	Тільки до ухвалення рішення	Може бути після ухвалення
Мета перегляду	Встановлення істини у фактах	Забезпечення верховенства права

Отже, інститут перегляду за нововиявленими обставинами виконує критично важливу «запобіжну» функцію. Він дозволяє системі господарського судочинства бути гнучкою і справедливою, надаючи можливість виправити ситуацію, коли формальна законність вступає в гострий конфлікт з об'єктивною істиною [15, с. 134].

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Суб'єкти права на перегляд судових рішень та строки подання заяви

Право на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами становить собою фундаментальну процесуальну гарантію, що забезпечує реальну можливість виправлення фактичних помилок, які не були і не могли бути виявлені під час звичайного судового розгляду. Відповідно до положень Господарського процесуального кодексу України, коло осіб, наділених правом ініціювати таке провадження, не обмежується лише безпосередніми сторонами спору – позивачем та відповідачем.

До цього кола входять також треті особи (як із самостійними вимогами, так і без них), органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а також прокурор. Особливої уваги заслуговує категорія «осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки». Це положення є втіленням принципу доступності правосуддя, оскільки дозволяє суб'єктам, чії майнові чи господарські інтереси були зачеплені «заочно», відновити справедливість через інститут нововиявлених обставин [2, с. 247].

Виключний характер цього права обумовлений необхідністю дотримання найважливішої доктрини – *res judicata* (остаточності судового рішення). Законодавець свідомо вибудовує систему жорстких процесуальних фільтрів. Це робиться для того, щоб судовий акт не перетворювався на тимчасовий документ, який можна переглядати до безкінечності.

Обмеження кола підстав лише фактичними даними, що існували на момент розгляду, але були приховані, слугує запобіжником проти зловживань процесуальними правами. Без таких обмежень інститут перегляду перетворився б на «п'яту інстанцію» або приховану форму апеляції, де сторони намагалися б виправити власні помилки в стратегії захисту чи недостатню підготовку до справи, видаючи власну недбалість за «нововиявленість» [6, с. 167].

Одним із найважливіших інструментів дисциплінування учасників господарського обороту є встановлення спеціальних строків для подання заяви. Закон визначає загальний строк у тридцять днів з моменту, коли особа дізналася або *повинна була* дізнатися про наявність обставини.

Важливо розрізняти суб'єктивний та об'єктивний критерії обчислення цього строку.

Суб'єктивний: фактичне отримання інформації (наприклад, отримання листа, акта перевірки чи вироку).

Об'єктивний: момент, коли особа, проявляючи розумну обачність, мала змогу отримати цю інформацію.

Пропуск цього строку без наявності екстраординарних, об'єктивно непереборних перешкод веде до відмови у відкритті провадження. Це підкреслює презумпцію того, що учасник господарських відносин має діяти енергійно та оперативно у захисті своїх прав [1, с. 247].

Правозастосовна практика Верховного Суду демонструє дедалі суворіший підхід до визначення моменту обізнаності заявника. Суд виходить із концепції «процесуальної активності»: якщо сторона стверджує, що дізналася про факт лише зараз, але могла дізнатися про нього рік тому, звернувшись до відкритого реєстру чи надіславши запит контрагенту, строк вважатиметься пропущеним.

Принцип добросовісності покладає на бізнес-суб'єктів обов'язок не лише пасивно чекати на інформацію, а й активно її шукати, якщо це стосується

їхніх законних інтересів. Така індивідуальна оцінка кожної ситуації дозволяє суду відсікати декларативні заяви та забезпечувати стабільність цивільного обороту, водночас залишаючи «вікно» для виправлення справді кричущих помилок [12, с. 126].

2.2. Вимоги до заяви про перегляд судового рішення та порядок її розгляду судом

Процесуальний порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є суворо регламентованою процедурою, де найменше відхилення від вимог закону може заблокувати доступ до правосуддя.

Заява про перегляд – це не просто скарга, а специфічний процесуальний документ, який за рівнем деталізації має бути тотожним позовній заяві. Окрім стандартних реквізитів (найменування суду, сторін, номера справи), ГПК України вимагає від заявника чіткого викладу фабули нововиявленості [5, с. 64].

У змістовній частині заяви обов'язково мають бути відображені такі елементи:

- реквізити судового акта (повна назва рішення, дата ухвалення та суть спору).
- конкретизація обставин (опис фактів, які не були враховані раніше, із посиланням на те, коли саме вони стали відомі заявнику).
- обґрунтування істотності (заявник має не просто вказати на факт, а побудувати логічний зв'язок – довести, що якби цей факт був відомий суду раніше, рішення було б ухвалене на користь заявника або в іншому обсязі).

- доказова база (до заяви додаються оригінали або належним чином завірені копії документів, що підтверджують нововиявлені факти) [9, с. 102].

Належне обґрунтування заяви є «вхідним квитком» до стадії перегляду. У господарському процесі діє принцип змагальності, тому обов'язок доведення того, що обставина є саме *нововиявленою*, а не *новою*, повністю покладається на заявника. Судова практика свідчить, що суди вкрай критично ставляться до спроб сторін представити під виглядом нововиявлених обставин ті докази, які існували раніше, але не були подані через процесуальну пасивність.

Формальний підхід, за якого сторона лише дублює старі аргументи або намагається дати іншу інтерпретацію вже дослідженим фактам, кваліфікується як спроба ревізії судового рішення, що прямо заборонено законом. Таке зловживання процесуальними правами тягне за собою відмову у відкритті провадження або залишення заяви без задоволення [8, с. 104].

Особливістю цього інституту є те, що розгляд заяви здійснюється тим самим судом, який ухвалив судове рішення. Це забезпечує принцип процесуальної економії та наступності. Суддя, який уже занурювався в деталі справи, спроможний найшвидше оцінити, чи справді «новий елемент» пазла здатен змінити загальну картину правосуддя [3, с. 141].

Під час судового розгляду суд діє у чітко визначених межах:

- перевірка ознак: суд з'ясовує, чи був факт об'єктивно невідомим та чи існував він на момент первинного розгляду.
- аналіз впливу: оцінюється гіпотетичний вплив обставини на висновки суду.
- заборона повторної оцінки: суд не має права заново переглядати ті докази, які вже були оцінені в основному рішенні. Метою провадження є не «другий шанс» для обговорення старих аргументів, а дослідження виключно нових ввідних даних [11, с. 219].

Результатом розгляду може бути або залишення рішення в силі (якщо обставини визнані неістотними), або його скасування та ухвалення нового рішення. Цей процес є виявом найвищого рівня судового самоконтролю, де суд визнає, що попередня істина була неповною через об'єктивні причини, і відновлює справедливість на основі оновленого масиву фактів.

2.3. Судова практика перегляду судових рішень та процесуальні наслідки

Аналіз судової практики свідчить, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами застосовується судами з особливою обережністю. Це зумовлено необхідністю збереження балансу між правом особи на ефективний судовий захист та принципом остаточності судових рішень [10, с. 94].

Переважна більшість заяв про перегляд судових рішень залишається без задоволення через недоведеність наявності нововиявлених обставин або невідповідність заявлених підстав вимогам процесуального закону. Найчастіше суди відмовляють у задоволенні заяв у зв'язку з ототожненням нововиявлених обставин із новими доказами, пропуском строку подання заяви або спробами повторного доведення обставин, уже встановлених судом [15, с. 142].

За результатами розгляду заяви суд може залишити судові рішення без змін, скасувати його повністю або частково та ухвалити нове рішення, або ж скасувати судові рішення і закрити провадження у справі. Зазначені процесуальні наслідки мають істотне значення для відновлення порушених прав та забезпечення ефективності господарського судочинства [1, с. 252].

Узагальнення судової практики дає підстави стверджувати, що інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами виконує важливу

гарантійну функцію, однак потребує чіткого дотримання процесуальних вимог та єдиного підходу до тлумачення його підстав. Саме це забезпечує ефективність та передбачуваність застосування зазначеного інституту у господарському процесі України.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

3.1. Основні проблеми правозастосовної практики перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами

Попри детальне нормативне регулювання, закріплене в Господарському процесуальному кодексі України, практична імплементація цього інституту стикається з серйозними викликами. Ключовою проблемою залишається дефінітивна невизначеність у свідомості учасників процесу, які часто підмінюють поняття «нововиявлена обставина» категорією «новий доказ». Учасники господарських спорів схильні вважати, що отримання будь-якого документа після завершення справи (наприклад, листа контрагента, довідки з архіву чи нового експертного висновку) автоматично відкриває шлях до перегляду [8, с. 104].

Однак правова позиція Верховного Суду є непохитною: докази, які підтверджують обставини, що вже були предметом дослідження або могли бути встановлені раніше, не є підставою для перегляду. Новий доказ – це лише інше джерело інформації про вже відомі факти, тоді як нововиявлена обставина – це принципово новий фрагмент дійсності, який був прихований від суду. Якщо сторона не виявила належної «процесуальної енергійності» під час збирання доказів у першій інстанції, закон не дозволяє компенсувати цю недбалість через процедуру перегляду [10, с. 97].

Ще однією системною проблемою є формалізація заяв. Часто заявники обмежуються простою констатацією факту, ігноруючи обов'язок довести його **істотність**. Під істотністю розуміється такий ступінь впливу факту на справу,

за якого правова конструкція первинного рішення повністю або частково нівелюється.

Відсутність у заяві детального логічного ланцюжка – як саме ця обставина змінює правову кваліфікацію відносин – призводить до того, що суди змушені масово відмовляти у відкритті проваджень. Це породжує явище «процесуального спаму», коли сторона, намагаючись затягнути виконання рішення, подає завідомо безперспективні заяви, що перевантажує судову систему та підриває довіру до правосуддя як до інструменту остаточного вирішення спору [6, с. 173].

Найбільш дискусійним у судовій практиці залишається питання доведення неможливості виявлення обставин раніше. Сучасний господарський процес базується на презумпції належної процесуальної поведінки: кожен учасник бізнес-обороту вважається таким, що діє розумно, обачно та професійно. Відтак, суд покладає на заявника важкий тягар доказування своєї «об'єктивної необізнаності» [12, с. 134].

Проте такий жорсткий підхід часто вступає в конфлікт із реальними умовами ведення бізнесу, де:

- інформаційна асиметрія: контрагенти можуть навмисно приховувати документи або вчиняти фіктивні правочини, про які сторона дізнається лише після проведення аудиту чи кримінального розслідування.
- складність корпоративних структур: факти щодо бенефіціарного володіння чи прихованої афілійованості можуть бути виявлені лише через значний проміжок часу.
- залежність від третіх осіб: доступ до певних даних може бути обмежений банківською, комерційною таємницею або режимом доступу до державних реєстрів.

Для подолання цих проблем необхідна не лише подальша уніфікація судової практики Верховним Судом, а й підвищення рівня професійної відповідальності адвокатів. Необхідно запровадити чіткіші критерії «істотності» та диференціювати стандарт обачності залежно від складності господарської операції. Тільки за умови відмови від формалізму та переходу до глибокого аналізу об'єктивної можливості доступу до інформації, інститут перегляду за нововиявленими обставинами зможе виконувати свою справжню місію – бути «запобіжним клапаном» справедливості в системі господарського судочинства.

3.2. Проблеми тлумачення істотності нововиявлених обставин та дотримання принципу правової визначеності

Особливої уваги заслуговує проблема оціночного характеру критерію істотності нововиявлених обставин. Оскільки Господарський процесуальний кодекс України не містить вичерпного переліку або чіткої дефініції того, які саме факти слід вважати «істотними», це питання повністю делеговане на розсуд суду. У науковій доктрині під істотністю розуміють таку значущість обставини, за якої її врахування мало б наслідком ухвалення рішення, що докорінно відрізняється від первісного за своїм правовим результатом [7, с. 103].

Відсутність законодавчих маркерів призводить до того, що в аналогічних господарських спорах різні судді можуть по-різному оцінювати ступінь впливу одного й того самого факту. Наприклад, виявлення факту відсутності повноважень у підписанта договору для одного суду може стати безумовною підставою для перегляду, тоді як інший суд може розцінити це як обставину, що не спростовує подальшого схвалення правочину юридичною

особою. Така суб'єктивізація створює ризики правової непередбачуваності для суб'єктів господарювання.

Зазначена проблема безпосередньо пов'язана з дотриманням принципу правової визначеності, який є фундаментальною складовою верховенства права. Цей принцип вимагає, щоб остаточне рішення суду, яке набрало законної сили, було стабільним і не піддавалося сумніву без надзвичайних причин. Надмірно широке або ліберальне тлумачення підстав для перегляду може призвести до ерозії інституту остаточності судового рішення (*res judicata*) [15, s. 148].

Якщо кожна нова деталь, що стала відомою після завершення справи, буде визнаватися «істотною», судовий процес у господарських спорах ризикує перетворитися на нескінченний цикл ревізій. Це не лише дестабілізує цивільний та господарський оборот, а й робить беззмістовним саме поняття судового захисту, оскільки сторона ніколи не зможе бути впевненою у остаточності своєї перемоги чи програшу.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці (зокрема у справах *«Поньялченко проти України»*, *«Рябих проти Росії»*) неодноразово наголошував, що процедура перегляду остаточних судових рішень не повинна бути «апеляцією у завуальованій формі». Згідно з позицією ЄСПЛ, відступ від принципу правової визначеності допускається лише тоді, коли він зумовлений обставинами «істотного та непереборного характеру» [11, с. 225].

Це означає, що для відкриття провадження за нововиявленими обставинами суду недостатньо просто встановити факт наявності нової інформації. Суд має переконатися, що ігнорування цієї обставини призведе до «фундаментальної несправедливості», яка переважає над цінністю стабільності судового акта. У протилежному випадку порушується баланс між приватними інтересами сторін та публічним інтересом у забезпеченні авторитету правосуддя.

У господарському процесі України проблема дотримання правової визначеності часто проявляється у формі «прихованого перегляду».

Це ситуації, коли суди під виглядом нововиявлених обставин фактично:

- здійснюють повторну оцінку доказів, які вже були в матеріалах справи, але отримали «нове прочитання» судом.
- змінюють правову кваліфікацію відносин (наприклад, перекваліфіковують договір оренди на договір лізингу), посилаючись на нові документи, хоча правова природа відносин була очевидною ще під час первинного розгляду.

Така практика прямо суперечить призначенню даного інституту. Замість того, щоб бути інструментом виявлення прихованої правди, він стає лазівкою для зловживання процесуальними правами з боку недобросовісних учасників господарських правовідносин. Це підкреслює необхідність встановлення суворіших критеріїв істотності та розробки чітких методологічних рекомендацій Верховним Судом щодо розмежування справжніх нововиявлених обставин і спроб переглянути правову позицію суду.

3.3. Проблеми процесуального регулювання та судової практики

Аналіз норм Господарського процесуального кодексу України дозволяє зробити висновок про наявність певних прогалин у процесуальному регулюванні перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Зокрема, закон не містить детального переліку доказів, якими може підтверджуватися існування таких обставин, що ускладнює процес доказування [5, с. 71].

Також дискусійним є питання щодо меж повноважень суду під час розгляду заяви про перегляд. У судовій практиці зустрічаються випадки, коли суди виходять за межі перевірки нововиявлених обставин і фактично повторно розглядають справу по суті, що суперечить процесуальній природі цього інституту [14, с. 66].

Окремої уваги потребує проблема строків подання заяви про перегляд судового рішення. Хоча закон встановлює чіткий процесуальний строк, на практиці виникають складнощі з визначенням моменту, коли заявнику стало або повинно було стати відомо про нововиявлені обставини. Відсутність єдиного підходу до вирішення цього питання негативно впливає на єдність судової практики.

З метою підвищення ефективності застосування інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами доцільно запропонувати низку напрямів його вдосконалення.

По-перше, доцільним є нормативне уточнення поняття та критеріїв істотності нововиявлених обставин, зокрема шляхом надання відповідних роз'яснень Верховним Судом або внесення змін до Господарського процесуального кодексу України [9, с. 109].

По-друге, варто посилити вимоги до змісту заяви про перегляд судового рішення, чітко визначивши обов'язок заявника доводити не лише факт існування нововиявлених обставин, але й неможливість їх виявлення на попередніх стадіях процесу.

По-третє, актуальним є подальше формування сталої та послідовної судової практики, яка б забезпечувала однакове застосування норм про нововиявлені обставини та сприяла підвищенню рівня правової визначеності у господарському судочинстві.

Реалізація запропонованих напрямів дозволить зберегти виключний характер інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами,

водночас забезпечивши ефективний захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин у господарському процесі України.

ВИСНОВОК

У результаті проведеного дослідження встановлено, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами є самостійним, виключним та важливим інститутом господарського процесуального права, який спрямований на забезпечення принципів справедливості, законності та обґрунтованості судових рішень. Його призначення полягає в усуненні судових помилок, що виникли внаслідок об'єктивної неможливості врахування певних істотних обставин під час первинного розгляду справи та які не могли бути виправлені в межах апеляційного або касаційного провадження. Таким чином, даний інститут виступає додатковою гарантією судового захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання.

З'ясовано, що нововиявлені обставини характеризуються сукупністю обов'язкових ознак, без наявності яких перегляд судового рішення є неможливим. До таких ознак належать існування відповідних обставин на момент ухвалення судового рішення, їх істотність для правильного вирішення справи, а також об'єктивна неможливість їх виявлення заявником раніше за умови належної процесуальної поведінки. Доведено, що саме сукупність зазначених ознак відрізняє нововиявлені обставини від нових доказів та інших підстав перегляду судових рішень.

Проаналізовано процесуальний порядок подання та розгляду заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у господарському процесі. Встановлено, що дотримання встановлених законом строків, належне оформлення заяви та обґрунтування наявності всіх ознак нововиявлених обставин мають вирішальне значення для відкриття відповідного провадження. Особливу роль відіграє обов'язок заявника довести не лише сам факт існування обставин, але й неможливість їх виявлення на попередніх стадіях судового розгляду.

У ході дослідження виявлено низку проблем правозастосовної практики, зокрема поширене ототожнення нововиявлених обставин з новими доказами, спроби використання процедури перегляду як альтернативи апеляційному чи касаційному оскарженню, а також неоднозначність тлумачення критерію істотності обставин. Такі проблеми негативно впливають на єдність судової практики та можуть створювати ризики порушення принципу правової визначеності.

На підставі проведеного аналізу запропоновано напрями вдосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики, зокрема шляхом конкретизації критеріїв істотності нововиявлених обставин, посилення вимог до обґрунтування заяв про перегляд судових рішень та формування сталої судової практики Верховного Суду. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності, передбачуваності та справедливості застосування інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у господарському процесі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII (в редакції від 03.10.2017) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
3. Бандурка О. М., Гусаров К. В. Господарський процес: навч. посіб. – Харків: Право, 2022. – 368 с.
4. Комаров В. В., Тищенко М. М. Господарський процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. – Харків: Фактор, 2021. – 784 с.
5. Жуков В. М. Господарське процесуальне право України: підручник. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. – 512 с.
6. Кравчук В. М. Перегляд судових рішень у господарському судочинстві України: монографія. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. – 296 с.
7. Мельник М. І. Господарський процес України: навч. посіб. – Київ: Алерта, 2021. – 402 с.
8. Проценко О. І. Нововиявлені та виключні обставини в судовому процесі: монографія. – Київ: Право України, 2020. – 240 с.
9. Ромовська З. В. Судова практика у господарських спорах. – Київ: Юстініан, 2022. – 318 с.
10. Святоцький О. Д. Актуальні проблеми господарського процесуального права: зб. наук. праць. – Київ: Ін Юре, 2021. – 356 с.
11. Практика Верховного Суду у господарських справах / за заг. ред. Н. О. Шукліної. – Київ: Юрінком Інтер, 2022. – 420 с.
12. Тітов В. В. Процесуальні строки у господарському судочинстві України: монографія. – Харків: Право, 2020. – 214 с.

13. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Господарське право України: підручник. – Одеса: Фенікс, 2021. – 528 с.
14. Штефан Н. С. Перегляд судових рішень у цивільному та господарському процесі: навч. посіб. – Київ: Алерта, 2022. – 260 с.
15. Практика Європейського суду з прав людини щодо принципу правової визначеності: зб. рішень. – Київ: Юстініан, 2021. – 344 с.
16. Господарське право: наук.-практ. журнал. – Київ, 2018–2023.
17. Вісник Верховного Суду. – Київ, 2020–2024.
18. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова). – Київ: Укр. енциклопедія, 2019. – Т. 3. – 792 с.
19. Коментар судової практики Верховного Суду у господарських справах. – Київ: Юрінком Інтер, 2022. – 368 с.
20. Науково-практичні проблеми господарського процесуального права: зб. наук. праць. – Харків: Право, 2021. – 412 с.